

Distributiebescheiden kon men van de tweede helft van '43 af veel gemakkelijker 'achterom' krijgen dan voordien – voor persoonsbewijzen gold hetzelfde: er waren toen talloze bevolkingsregisters van waaruit ambtenaren-illegale werkers blanco pb's deden toekomen aan verzorgingsgroepen dan wel aan andere illegale organisaties.

Men kreeg in de illegaliteit dus met drie soorten pb's te maken die in één opzicht gelijk waren: zij waren alle in zoverre 'vals' dat de persoon die het pb bezat, iemand anders was dan degeen voor wie hij zich blijkens dat pb uitgaf. Overigens waren er verschillen tussen die drie soorten: er waren pb's die geheel nagemaakt waren en er waren 'echte' pb's die of voor het eerst ingevuld waren of waarin wijzigingen waren aangebracht. Die 'echte' pb's waren over het algemeen natuurlijk te prefereren boven de nagemaakte (ze waren nu eenmaal 'echt' en de nagemaakte waren als zodanig nogal herkenbaar) en binnen de groep van die 'echte' pb's kon men gemakkelijker uitgaan van een blanco pb dan van een pb waarin wijzigingen aangebracht moesten worden, want het aanbrengen van die wijzigingen was verre van eenvoudig.

Hoe kwam de illegaliteit aan blanco pb's? Ten dele doordat van de zomer van '43 af hoofdzakelijk door de Knokploegen overvallen gepleegd werden op bevolkingsregisters¹, ten dele doordat 'achterom' pb's verstrekt werden. In Zwartsluis paste de ambtenaar-illegale werker J. B. de Goede daar in de lente van '42 de volgende techniek bij toe: hij liet zijn assistent J. M. Schaart, volontair ter gemeentesecretarie, een aantal blanco persoonsbewijzen met de doorzichtige zegels doorgeven aan een verzorgingsgroep; die pb's moesten 'verantwoord' worden – daartoe creëerden de Goede en Schaart enkele fictieve gezinnen; op de met de pb's corresponderende ontvangstbewijzen-persoonsbewijs vulden zij fictieve gegevens van die gezinnen in, zij plakten er willekeurige pasfoto's op die ze van een fotograaf in Steenwijk gekregen hadden, zetten willekeurige vingerafdrukken, zonden de ontvangstbewijzen-

¹ Toen sommige verzetsgroepen in de loop van '43 de beschikking gekregen hadden over politie-uniformen (onderduikende politiemannen hadden die meegenomen), werd ook wel een andere methode toegepast. 'Cor' en 'Nico', twee leden van de verzetsgroep die haar basis had op de boerderij 'De Zwarte Plak' in de Peel, gingen toen 's avonds in uniform op wacht staan, 'en iedereen', aldus Ton Kortooms die deze groep beschreven heeft, 'wordt aangehouden. 's Zondags vangen ze veel. Cor, die vóór de oorlog al bij de politie was, kan het uit de kunst. Hij zegt met gezag: 'Juffrouw, uw persoonsbewijs deugt niet. Wij zullen het nauwkeurig onderzoeken. Ga morgen op het raadhuis maar een nieuw halen.' Op één zondag vangen ze soms vijftien persoonsbewijzen . . . De lieden die gedwee naar het raadhuis stappen, krijgen er grif een. Want ook daar zit een mannetje die weet wat er op 'De Zwarte Plak' omgaat.' (T. Kortooms: *De Zwarte Plak* (1948), p. 134)